

beschikking gesteld van de aandeelhouders, vijftien dagen voor de datum van deze eerste vergadering.

Indien de termijn van drie maanden verstreken is, moet een nieuwe staat van activa en passiva worden opgesteld en moet de commissaris een nieuw verslag maken.

25.<em>De staat van activa en passiva die voorgeschreven wordt door art. 559 W. Venn. zal minstens bestaan uit een balans en een samenvatting van de belangrijke verplichtingen. Het is aanbevolen dat deze staat wordt voorgesteld volgens hetzelfde schema als de jaarrekening.

De controlewerkzaamheden geschieden overeenkomstig de principes van het beperkt nazicht. Aangezien het een vennootschap betreft waarin hij de functie van commissaris uitoefent, wordt de bedrijfsrevisor geacht te beschikken over een voldoende algemene kennis van de onderneming en haar systeem van interne controle, wat hem moet mogelijk maken de nazichtprocedures toe te passen die gewoonlijk gebruikt worden in het kader van een beperkt nazicht, zoals hoger vermeld *sub* paragrafen 7 en 8.

26.<em>Het verslag van de commissaris moet vermelden dat hij een beperkt nazicht heeft uitgevoerd op de staat van activa en passiva.

Wat betreft de conclusies van zijn controle wordt verwezen naar de hoger in paragrafen 9 tot en met 11 verstrekte toelichting. Het verslag moet melding maken van enig gegeven op basis waarvan een betekenisvolle aanpassing van de staat van activa en passiva zou vereist zijn.

2.7. Controle van een vennootschap in moeilijkheden⁷²

Inleiding

1.<em>De voornaamste doelstelling van de onderhavige aanbeveling is toelichting te verstrekken omtrent de verantwoordelijkheden van de commissaris bij de uitvoering van zijn controleopdracht wanneer de vennootschap in financiële moeilijkheden verkeert.

2.<em>Artikel 28, § 1 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen stelt dat de waarderingsregels worden

---

⁷² Deze controleaanbeveling treedt in werking op 1 januari 2000. De omzendbrief C.007/1982, alsook de omzendbrief van 18 april 1995 worden opgeheven.

Deze controleaanbeveling houdt rekening met de internationale controlenorm ISA 570, zoals gewijzigd in 1999.

Advies van de Hoge Raad voor het Bedrijfsrevisoraat en de Accountancy d.d. 6 juli 1999.

Onderhavige aanbeveling werd aangepast aan het Wetboek van vennootschappen en aan het koninklijk besluit van 30 januari 2001 houdende aanpassing van dit Wetboek. De Raad heeft kennis genomen van de aangepaste versie op 6 december 2002.

vastgesteld en toegepast in de veronderstelling dat de vennootschap haar bedrijf zal voortzetten, zonder afbreuk te doen aan artikel 28, § 2 van hetzelfde besluit volgens hetwelk de waarderingsregels worden aangepast ingeval de vennootschap – al dan niet ingevolge een beslissing tot invereffeningstelling – besluit haar bedrijf stop te zetten of indien er niet meer kan van worden uitgegaan dat de vennootschap haar bedrijf zal voortzetten. Bij de voorbereiding van de jaarrekening dient het bestuursorgaan zich af te vragen of het principe van de bedrijfscontinuïteit gepast is. Het dient desgevallend een verklaring daaromtrent in de toelichting bij de jaarrekening en/of in het jaarverslag toe te voegen.

3.<em>De revisor moet bij de voorbereiding en de uitvoering van zijn controle, alsook bij de beoordeling van de resultaten van zijn werkzaamheden, de geschiktheid nagaan van de hypothese van de bedrijfscontinuïteit die aan de grondslag ligt van de opstelling van de jaarrekening.

Bij het uitwerken van deze aanbeveling, is rekening gehouden met paragrafen 3.6., 3.8.1. en 3.9.3. van de algemene controlenormen, alsook met de in 1999 aangepaste internationale controlenorm met betrekking tot de bedrijfscontinuïteit.

4.<em>De onderhavige aanbeveling houdt ook rekening met de specifieke verantwoordelijkheden van de commissaris in het kader van het Wetboek van vennootschappen:

- artikel 138 W. Venn. verplicht hem ertoe een procedure te starten om het bestuursorgaan te verwittigen en, indien nodig, de rechtbank van koophandel op de hoogte te brengen wanneer hij ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststelt die de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen;
- artikel 96, 6° W. Venn. schrijft voor het jaarverslag te vervolledigen wanneer uit de balans een overgedragen verlies blijkt of wanneer uit de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies van het boekjaar blijkt;
- de artikelen 332 (B.V.B.A.), 431 (C.V.B.A.) en 633 (N.V. en C.V.A.) W. Venn. schrijven onder andere de bijeenroeping van de algemene vergadering voor wanneer de helft of drie vierden van het kapitaal verloren is gegaan.

Bovendien moet er rekening gehouden worden met de wettelijke bepalingen inzake het gerechtelijk akkoord en met de gevolgen ervan voor de voortzetting van het mandaat van de commissaris, evenals met de bijzondere kenmerken van burgerlijke vennootschappen die de rechtsvorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen.

Afdeling 1: De begrippen continuïteit en discontinuïteit

5.<em>De hypothese van de bedrijfscontinuïteit veronderstelt dat de vennootschap in staat is om haar activiteiten verder te zetten gedurende een voorzienbare toekomstige periode. Deze hypothese leidt ertoe de vennootschap niet als een patrimonium te

beschouwen dat op een bepaald moment in vereffening kan gaan, maar wel als een dynamische entiteit die haar doelstellingen op langere termijn kan verwezenlijken. De hypothese van de bedrijfscontinuïteit ligt aan de grondslag van de waarderingsregels.

Om te beoordelen of de hypothese van de bedrijfscontinuïteit passend is, zal de leiding, volgens de IAS-boekhoudnorm 1 (§ 24), rekening houden met alle inlichtingen waarover zij beschikt over de voorzienbare toekomst, die zich minstens uitstrekt over (maar niet beperkt is tot) twaalf maanden te rekenen vanaf de afsluitdatum van het boekjaar. De mate waarin hiermee rekening wordt gehouden, is afhankelijk van de feiten in elk geval.

De revisor beoordeelt de geschiktheid van de hypothese van de bedrijfscontinuïteit in hetzelfde tijdsperspectief als de leiding. Daarom zal de periode waarop de beoordeling van de continuïteit betrekking heeft, tenminste twaalf maanden bedragen, te rekenen vanaf de afsluitdatum van het boekjaar. De beoordelingselementen die op het einde van de voornaamste controlewerkzaamheden gekend zijn, dienen te worden onderzocht, zelfs indien hun uitwerking zich ook na deze periode van twaalf maanden manifesteren.

6. Aspecten van boekhoudrecht

Het begrip discontinuïteit vanuit het boekhoudrecht mag niet gelijkgesteld worden met het begrip staking van betaling dat als criterium dient voor het faillissement.

Artikel 28, § 2 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen voorziet in drie gevallen waarbij de waarderingsregels moeten gewijzigd worden als gevolg van de omkering van het vermoeden van de continuïteit van de activiteiten van de vennootschap:

- indien de vennootschap besluit haar bedrijf stop te zetten ingevolge een beslissing tot invereffeningstelling. De ontbinding van de vennootschap heeft niet steeds de stopzetting van de activiteiten als gevolg;
- indien de vennootschap besluit haar bedrijf stop te zetten, zelfs wanneer er geen enkele formele beslissing tot invereffeningstelling genomen werd door de bevoegde organen; deze situatie is vaak moeilijk vast te stellen omdat deze afhankelijk is van de intentie van de leiding;
- wanneer er niet meer kan van worden uitgegaan dat de vennootschap haar bedrijf zal voortzetten; het betreft de extreme situatie waarin de vennootschap zich kan bevinden met name ten gevolge van de dreigende staking van betaling, het tenietgaan van haar maatschappelijk doel, enz.;

Ingeval de discontinuïteit een bedrijfsonderdeel of een vestiging betreft, moeten de waarderingsregels eveneens aangepast worden. De revisor zal aandacht besteden aan de gevolgen van deze waardecorrecties met betrekking tot het bedrijfsonderdeel of de vestiging op de continuïteit van de vennootschap in haar geheel.

7.<em>Aspecten van het vennootschapsrecht

In de drie gevallen vermeld in paragraaf 6, verwijst het boekhoudrecht naar specifieke situaties. Er wordt echter algemeen aanvaard dat de evolutie van continuïteit naar discontinuïteit een geleidelijk proces is. De overgang, indien niet gewild, geschiedt via een zone met toegenomen risico's. Het is precies om voor een bewustwording van de gevaarlijke evolutie van continuïteit naar discontinuïteit of naar het faillissement te zorgen dat er in het Wetboek van vennootschappen drie informatievereisten omtrent de financiële moeilijkheden van de vennootschap opgenomen zijn:

- informatie via het jaarverslag of in voorkomend geval, in de toelichting;
- de verplichting om in de algemene vergadering te beraadslagen ingeval van een aanzienlijk verlies van kapitaal;
- de waarschuwingsprocedure ingeval van gewichtige en overeenstemmende feiten.

7.1.<em>Wanneer uit de balans een overgedragen verlies blijkt, of wanneer uit de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies van het boekjaar blijkt, moet het bestuursorgaan de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit verantwoorden in het jaarverslag (artikel 96, 6° W. Venn.). Voor de KMO's die geen jaarverslag hoeven op te stellen, schrijft het Wetboek van vennootschappen voor dat de informatie opgenomen wordt in de toelichting bij de jaarrekening (art. 94, lid 2 W. Venn.).

De verplichting om de continuïteit van de vennootschapsactiviteiten te verantwoorden, geldt in twee gevallen:

- *wanneer uit de balans (niet geconsolideerd) een overgedragen verlies blijkt*; het is niet van belang of er beschikbare of andere reserves voorhanden zijn: enkel het bestaan van een overgedragen verlies in de opgestelde balans na verdeling telt. Het bestuursorgaan kan natuurlijk voorstellen om het overgedragen verlies aan te zuiveren door afname op andere bestanddelen van het eigen vermogen binnen de grenzen van wettelijke en reglementaire bepalingen.
- *wanneer uit de resultatenrekening (niet geconsolideerd) gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies van het boekjaar blijkt*: de nadruk wordt gelegd op het gebrek aan rendabiliteit vastgesteld in de resultatenrekening. Het verlies van het boekjaar is het verlies dat blijkt uit de resultatenrekening vóór onttrekking aan of overdracht naar de belastingvrije reserves (rubriek XI van het volledige schema).

Deze verplichting tot informatie kan op zich niet gelijkgesteld worden met een situatie van discontinuïteit. Verplichtingen inzake informatie en zelfs beraadslaging zijn inderdaad onvermijdelijk voor de maatschappelijke organen, maar dit financieel-juridisch criterium vormt slechts een aansporing tot bezinning over de mogelijkheid voor de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten.

7.2.<em>Wanneer tengevolge van geleden verlies het nettoactief gedaald is tot minder

dan de helft van het maatschappelijk kapitaal, moet de algemene vergadering, behoudens strengere bepalingen in de statuten, bijeenkomen binnen een termijn van ten hoogste twee maanden nadat het verlies is vastgesteld, of krachtens wettelijke of statutaire bepalingen had moeten worden vastgesteld om te beraadslagen en te besluiten over de ontbinding van de vennootschap en eventueel over andere in de agenda aangekondigde maatregelen. Op dezelfde wijze wordt gehandeld wanneer het nettoactief tengevolge van geleden verlies gedaald is tot minder dan één vierde van het maatschappelijke kapitaal (artikel 332 (B.V.B.A.), 431 (C.V.B.A.) en 633 (N.V. en C.V.A.) W. Venn.).

Op voorstel van het bestuursorgaan van de vennootschap, en onder voorbehoud van een eventuele faillissementsaangifte, kan de algemene vergadering voor één van de volgende drie formules opteren:

- 1° de ontbinding van de vennootschap⁷³;
- 2° het verzoek tot gerechtelijk akkoord (artikel 9 van de wet van 17 juli 1997);
- 3° het voortzetten van de activiteiten in het kader van de voorstellen vanwege het bestuursorgaan met het oog op het herstel van de financiële toestand van de vennootschap (artikel 332 al. 2 (B.V.B.A.), 431, al. 2 (C.V.B.A.) 633, lid 2 (N.V. en C.V.A.) W. Venn.).

Het verlies van de helft of van drie vierden van het maatschappelijk kapitaal kan op zich niet worden gelijkgesteld met een situatie van discontinuïteit. Verplichtingen inzake informatie en beraadslaging zijn inderdaad onvermijdelijk voor de maatschappelijke organen, maar dit financieel-juridisch criterium vormt slechts een aansporing tot bezinning over de mogelijkheid voor de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten.

7.3.<em>De commissarissen die ter gelegenheid van hun controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststellen die de continuïteit van de vennootschap in het gedrang kunnen brengen, moeten het bestuursorgaan hiervan schriftelijk en op een omstandige wijze op de hoogte brengen. (artikel 138 W. Venn., zie verder afdeling 4).

De gewichtige en overeenstemmende feiten die de continuïteit in het gedrang kunnen brengen, dienen als betekenisvolle risico's beschouwd te worden en niet als een vaststelling van een situatie van een reeds ingetreden discontinuïteit. De wet vereist een samenloop van feiten die te denken geeft dat de vennootschap de weg van het faillissement opgaat indien er geen maatregelen genomen worden om aan de situatie te verhelpen.

---

⁷³ We verwijzen in dit opzicht naar de toepasselijke controlenormen inzake het voorstel van ontbinding van een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid.

Afdeling 2: Verantwoordelijkheden van de leiding en van de commissaris

8.<em>Krachtens artikel 28, § 1 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 is het aan het bestuursorgaan van de vennootschap om de waarderingsregels te bepalen en dus ook deze regels, indien nodig, te wijzigen wanneer de bedrijfscontinuïteit van de vennootschap niet meer gewaarborgd is. Het bestuursorgaan van de vennootschap dient overigens de toepassing van de boekhoudkundige regels inzake continuïteit te verantwoorden in het jaarverslag wanneer artikel 96 van het Wetboek van vennootschappen van toepassing is.

8.1.<em>Wanneer de problemen op het vlak van de continuïteit de volledige groep (en de geconsolideerde rekeningen) betreffen, wordt, naar analogie met de regels die op het jaarverslag van de moedervenootschap van toepassing zijn, aangeraden dat de leiding de continuïteit beoordeelt in het geconsolideerde jaarverslag.

8.2.<em>De beslissing van het bestuursorgaan van de vennootschap in verband met de toepassing van de regels inzake continuïteit moet genomen worden in de context van de jaarlijkse informatie aan de aandeelhouders, de werknemers en derden. Het zou overdreven zijn om dit als een engagement van de leiding voor een onbepaalde toekomstige periode te beschouwen. Met de volgende elementen moet er in het bijzonder rekening gehouden worden:

- de graad van onzekerheid die verbonden is aan de gevolgen van een gebeurtenis of van omstandigheden zal groter zijn naarmate het perspectief verder in de toekomst ligt;
- elke beoordeling van de toekomst geschiedt op basis van inlichtingen die op een bepaald moment beschikbaar zijn. De daaropvolgende gebeurtenissen kunnen een beoordeling die op een bepaald moment redelijk leek, tegenspreken;
- de beoordeling van de toekomstige gevolgen van bepaalde gebeurtenissen of omstandigheden hangt af van de aard, de omvang en de complexiteit van de activiteiten van de vennootschap, alsook van de mate waarin deze door externe factoren beïnvloed wordt.

9.<em>De verantwoordelijkheid van de revisor bestaat erin de beoordeling van de leiding over de mogelijkheid van de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten, na te gaan. Hij zal bepalen in welke mate betekenisvolle onzekerheden omtrent de gevolgen voor de toekomst van bepaalde gebeurtenissen of omstandigheden aanleiding kunnen geven tot een duidelijke twijfel over de mogelijkheid van de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten; de revisor baseert zich hiervoor op zijn eigen kennis van de relevante gebeurtenissen en omstandigheden op het moment van zijn controlewerkzaamheden.

De revisor kan, evenmin als de leiding, een garantie geven omtrent de impact van bepaalde belangrijke gebeurtenissen of omstandigheden op de continuïteit van de vennootschap. Bijgevolg mag het ontbreken van een opmerking over de continuïteit in het controleverslag niet beschouwd worden als een garantie met betrekking tot de

continuïteit van de vennootschap.

9.1.<em>In zijn functie van commissaris dient de revisor zich bovendien te vergewissen van de naleving van de wettelijk voorziene procedures wanneer de vennootschap financiële moeilijkheden kent. In het bijzonder dient hij desgevallend:

- de gewichtige en overeenstemmende feiten die de continuïteit van de vennootschap in het gedrang kunnen brengen en die hij ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden vaststelt, aan het bestuursorgaan mee te delen (artikel 138 W. Venn. – zie afdeling 4 hierna);
- na te gaan of de algemene vergadering bijeengeroepen wordt, al naar gelang het geval, in overeenstemming met artikel 332 (B.V.B.A.), met art. 431 (C.V.B.A.) of met art. 633 (N.V. en C.V.A.) W. Venn.

De te volgen procedure ingeval het bestuursorgaan nalaat de gepaste maatregelen te treffen en de weerslag van deze tekortkoming op het controleverslag worden hierna uiteengezet in afdeling 7.

9.2.<em>Wanneer er een ondernemingsraad is in de vennootschap die met een onzekerheid op het vlak van de continuïteit geconfronteerd wordt, moet de revisor er in het bijzonder over waken:

- dat hij de draagwijdte van zijn verklaring over de jaarrekening uitlegt aan de ondernemingsraad;
- dat hij duidelijk de problemen benadrukt die hij heeft vastgesteld tijdens zijn analyse van de economische en financiële informatie vanuit het standpunt van de financiële structuur en de evolutie van de financiële situatie (zie de normen betreffende de opdracht van de bedrijfsrevisor bij de ondernemingsraad, hoofdstuk 5);
- desgevallend de leiding te herinneren aan haar verplichtingen inzake occasionele informatie⁷⁴.

10.<em>Gelet op de wederzijdse verantwoordelijkheid van de leiding en de commissaris, zoals die hierboven in paragrafen 8 en 9 aan bod komt, is het van belang dat zij regelmatig contact hebben van zodra blijkt dat de continuïteit van de vennootschap in het gevaar komt (zie hierna paragraaf 17).

Afdeling 3: Beschouwingen over de organisatie van de controlewerkzaamheden

11.<em>Het zich voordoen van betekenisvolle problemen die de continuïteit van de

---

⁷⁴ In het bijzonder artikel 25, 1° van het koninklijk besluit van 27 november 1973 houdende reglementering van de economische en financiële inlichtingen te verstrekken aan de ondernemingsraden, alsook de collectieve overeenkomst nr. 27 van 27 november 1975 inzake de verplichte verklaring van betalingsachterstanden aan de sociale en fiscale administratie.

vennootschap in twijfel trekken, beïnvloedt vanzelfsprekend de aard, de omvang en de kalender van de werkzaamheden.

Bij het opstellen van zijn werkprogramma, tijdens de uitvoering van zijn werkzaamheden en bij de eindbeoordeling ervan, dient de revisor rekening te houden met het risico dat bepaalde gebeurtenissen of omstandigheden zich kunnen voordoen en ernstige twijfels doen rijzen over de mogelijkheid voor de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten.

Het rekening houden met bepaalde risico's met betrekking tot de bedrijfscontinuïteit dient te gebeuren vanaf het begin van de uitoefening van het mandaat en verder te gaan tot aan de afsluiting van de controlewerkzaamheden.

12.<em>De revisor dient in het bijzonder de gevolgen van de gebeurtenissen en omstandigheden die de continuïteit van de vennootschap in het gevaar kunnen brengen, bij zijn risicoanalyse na te gaan (zie de aanbeveling van 3 december 1993 omtrent het controlerisico).

Bepaalde gegevens die extern zijn aan de vennootschap zullen van belang zijn om de risico's op discontinuïteit in te schatten, bijvoorbeeld de algemene economische context of de context van de economische sector waarbinnen de vennootschap actief is.

De analyse van de inherente risico's kan zowel vaststellingen betreffen die uit de financiële situatie van de vennootschap voortvloeien, als risico's van een andere aard die verband houden met de activiteiten van de vennootschap op gebieden zoals technische activiteiten, commerciële activiteiten, de sociale situatie, de milieu- en fiscale risico's, enz.

13.<em>De commissaris moet een halfjaarlijkse boekhoudkundige staat, opgesteld volgens het schema van balans en resultatenrekening ontvangen vanwege het bestuursorgaan van de vennootschap krachtens artikel 137, § 2, derde lid W. Venn.

14.<em>De commissaris kan vermoeden dat de hypothese van de bedrijfscontinuïteit van de vennootschap wankelt, wanneer hij een reeks aanwijzingen vaststelt zoals:

14.1.<em>Aanwijzingen van financiële aard:

14.1.1.<em>Ongunstige evolutie van de financiële structuur en van de rendabiliteit

- Negatief eigen vermogen of negatief bedrijfskapitaal;
- Overmatig gebruik van kredieten op korte termijn om activa op lange termijn te financieren;
- Negatieve cashflow die blijkt uit de historische of geraamde financiële staten;
- Grote bedrijfsverliezen of aanzienlijke ontwaarding van activa die cashflow genereren;
- Ongunstige financiële ratio's.

14.1.2.<em>Probleem om de beschikbaarheid van de financieringsmiddelen te verzekeren

- Onmogelijkheid om de schuldeisers binnen de termijn te betalen, meer in het bijzonder de RSZ, de BTW, de bedrijfsvoorheffing;
- Kredietweigering door leveranciers en eisen tot contante betaling;
- Moeilijkheden om de voorwaarden van de leningen na te komen;
- Aanwijzingen van het zich terugtrekken van een financier of opzegging van een krediet;
- Leningen op termijn die aflopen zonder realistische perspectieven op verlenging of terugbetaling;
- Onmogelijkheid om financiering te krijgen voor de ontwikkeling van nieuwe producten of voor andere essentiële investeringen.

14.1.3.<em>Andere aanwijzingen van financiële aard

- Wijziging van het dividendbeleid;
- Wijziging van het boekhoudkundig beleid teneinde de resultaten vervroegd te boeken;
- Activeringsbeleid in verband met oprichtingskosten, onderzoeks- en ontwikkelingskosten en andere immateriële vaste activa;
- Discretionaire verrichting(en) met de bedoeling om liquiditeiten tot stand te brengen door middel van uitzonderlijke verrichtingen, in het bijzonder tussen verbonden partijen;
- Terugnemingen van afschrijvingen van waardeverminderingen of van voorzieningen;
- Herwaarderingen.

14.2.<em>Aanwijzingen van operationele aard:

- Het vertrek van sleutelpersoneel zonder dat in vervanging wordt voorzien;
- Verlies van een belangrijke markt of klant, van een franchise, een concessie of een doorslaggevende licentie of van de hoofdleverancier;
- Sociale onrust;
- Tekort aan onontbeerlijke grondstoffen.

14.3.<em>Andere aanwijzingen:

- Het niet-naleven van de voorschriften met betrekking tot het maatschappelijk kapitaal of andere statutaire verplichtingen;
- Zwakke financiële situatie van de moedervennootschap;
- Lopende gerechtelijke procedures tegen de vennootschap die dreigen uit te monden in een uitspraak die ernstige financiële gevolgen zou kunnen hebben;
- Wijziging van de wetgeving of de reglementering die de activiteiten van de vennootschap op een negatieve wijze kan beïnvloeden;
- Problemen bij de vernieuwing van een bedrijfsvergunning;

- Risico's in verband met het milieu.

14.4.<em>Het belang van bepaalde aanwijzingen zal in de praktijk vaak door andere elementen gerelativeerd worden. Het feit bijvoorbeeld dat de vennootschap er niet in slaagt haar schulden op een normale manier te vereffenen, kan gecompenseerd worden door plannen van de directie om op een andere manier voor liquiditeiten te zorgen, door activa die niet essentieel zijn aan de bedrijfsactiviteit af te staan bijvoorbeeld, door de terugbetaling van een lening te herschikken of door tot een kapitaalverhoging over te gaan. Zo ook kan het verlies van een hoofdleverancier opgevangen worden door de beschikbaarheid van een andere toereikende voorzieningsbron.

15.<em>Een pas opgerichte vennootschap is in het algemeen aan grotere risico's blootgesteld dan een vennootschap die reeds meerdere jaren actief is. Deze situatie kan door verschillende redenen verklaard worden:

- de administratieve structuren moeten nog ingevoerd en ingewerkt worden;
- de vennootschap dient haar industriële of commerciële betrouwbaarheid te bewijzen of te bevestigen;
- de financiële structuur is vaak wankel als gevolg van de startkosten van de activiteit en met name de nood aan bedrijfskapitaal.

Overigens zal het de revisor aan adequate vergelijkingspunten ontbreken voor de toepassing van analytische controleprocedures. Deze situatie zal nog frappanter zijn wanneer de activiteiten van de vennootschap een nieuwe bedrijfstak of spitstechnologie betreffen waar vergelijkingen met gelijkaardige vennootschappen (benchmarking) moeilijker zijn.

In dergelijke omstandigheden is het aangewezen om het controleprogramma aan te passen om bijvoorbeeld:

- het bestaan na te gaan van toereikende interne controles in de relevante sectoren en, indien nodig, snel de aanpassing van de administratieve organisatie van de vennootschap voor te stellen met het oog op het zich aan passen aan de principes van een goede interne controle;
- de evolutie van de financiële toestand vergelijken met het financieel plan, opgesteld bij de oprichting van de vennootschap;
- zich te vergewissen van het gebruik door de leiding van een bordtabel waarmee zij o.a. snel op de hoogte kan worden gebracht van eender welk relevant element op het vlak van de evolutie van de thesaurie en de realisatie van de verwachte resultaten.

Afdeling 4: Specifieke procedures wanneer de commissaris een aanzienlijk risico vaststelt op een breuk in de continuïteit

16.<em>Wanneer belangrijke omstandigheden of gebeurtenissen een aanzienlijk risico voor de continuïteit van de vennootschap doen blijken, moet de revisor nagaan of zijn

werkprogramma aan deze nieuwe situatie is aangepast. In een vennootschap in moeilijkheden zal de revisor bijzondere aandacht besteden aan:

- de stelselmatige toepassing van de bestaande waarderingsregels of de wijziging ervan;
- overwaarderingen van actiefbestanddelen. In het bijzonder zal hij elke verrichting nagaan die aanleiding heeft gegeven tot de activering van kosten, het buiten gebruikstellen van materiële vaste activa zonder bijkomende afschrijving, traag roterende voorraden, de terugname van afschrijvingen, waardeverminderingen of voorzieningen, het anticiperen van winsten op bestellingen in uitvoering, de financiële situatie van verbonden vennootschappen (deze kan echter beïnvloed worden door de moeilijkheden van de moedervenootschap of van de sector) herwaarderingen tegenstrijdig met artikel 57 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001, enz;
- onderwaarderingen van passiefbestanddelen. In het bijzonder zal hij de boeking als schuld van intrestverhogingen en andere boetes wegens laattijdigheid van betaling van de BTW of RSZ onderzoeken;
- het respect van de voorwaarden verbonden aan de kredieten, alsook het beroep op frauduleuze financieringstechnieken;
- het anticiperen van opbrengsten of het niet-boeken van kosten bij gevolg aan een verkeerde cut off procedure, aan de wijziging van de berekeningsmethode van “transfer”-prijzen binnen een groep, enz;
- de voorstelling van de jaarrekening en met name de volledigheid van bepaalde toelichtingen (verrichtingen tussen verbonden vennootschappen, RSZ- en BTW-schulden, enz.) alsook de uitsplitsing van schulden op méér of minder dan één jaar en het uitzonderlijk karakter van bepaalde resultaten.

17.<em>De revisor dient na te gaan of het bestuursorgaan zich bewust is van de specifieke risico's die de continuïteit van de activiteiten of een gedeelte van de activiteiten in gevaar brengen. De verslechtering van de financiële situatie zal inderdaad vaak progressief gebeuren en soms slecht worden ingeschat door degenen die dagelijks met de vennootschap bezig zijn.

17.1.<em>Wanneer de revisor een dergelijke evolutie vaststelt, moet hij regelmatig contact hebben met de vennootschap. Bovendien zal hij, bij voorkeur schriftelijk, met de leiding overeenkomen dat hem bepaalde feiten automatisch worden medegedeeld.

17.2.<em>In vele gevallen zal het bestuursorgaan beslissen om een plan uit te werken om aan de actuele of potentiële moeilijkheden het hoofd te bieden. De inhoud en de draagwijdte van het plan zullen afhankelijk zijn van de omstandigheden; normalerwijze zal het plan echter een financieel luik omvatten, waarin de mogelijkheid voor het herstel van de financiële situatie wordt aangegeven.

Wanneer de revisor kennis heeft van het bestaan van een dergelijk plan buiten elke wettelijke verplichting om, zal hij hiervan kennis nemen en kan hij het nuttig achten om, zonder afbreuk te doen aan paragraaf 18 hierna, een nota met bemerkingen op te

stellen ten behoeve van de ondernemingsleiding.

18. De commissaris die specifieke risico's voor de continuïteit vaststelt, moet aandachtig blijven voor gewichtige en overeenstemmende feiten die de continuïteit van de vennootschap in het gedrang kunnen brengen. In dergelijke omstandigheden dient hij immers, behalve in het geval beschreven in paragraaf 18.3., enerzijds zijn opmerkingen schriftelijk over te maken aan het bestuursorgaan van de vennootschap en anderzijds opnieuw te onderzoeken of de hypothese van de bedrijfscontinuïteit van de vennootschap, waarop de jaarrekening gebaseerd is, gepast is (artikel 138 W. Venn., zie afdeling 7).

18.1.<em>Het wettelijk voorschrift betreft de vaststellingen die de commissaris ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden doet. Hij dient dus geen specifiek controleprogramma uit te voeren om de eventuele oorzaken van een falend permanent en op systematische wijze op te sporen. De kennisname van gewichtige en overeenstemmende feiten zal voortvloeien uit een normaal controleprogramma of uit de spontane mededeling vanwege de verantwoordelijken van de vennootschap.

18.2.<em>De formele mededeling van de opmerkingen van de commissaris geschiedt bij voorkeur per aangetekend schrijven (of gelijkaardige schriftelijke procedure) aan het bestuursorgaan van de vennootschap. Een kopie van dit schrijven zal per gewone post individueel aan elke bestuurder/zaakvoerder verstuurd worden naar zijn woonplaats⁷⁵.

Deze mededeling is toegespitst op de elementen die een gevaar vormen voor het voortbestaan van de vennootschap. De commissaris dient zich ervoor te hoeden dat hij aan zijn vaststellingen geen commentaar of aanbevelingen toevoegt over de maatregelen die kunnen genomen worden om het herstel te verzekeren. Daarmee zou hij de doelstelling van zijn controleopdracht te buiten gaan en dit zou kunnen beschouwd worden als een inmenging in de beheersbeslissingen van de bestuurders of zaakvoerders.

In zijn mededeling moet de commissaris het bestuursorgaan vragen hem op de hoogte te brengen van de genomen of geplande maatregelen.

18.3.<em>Art. 138, 3de lid van het Wetboek van vennootschappen bepaalt uitdrukkelijk dat de commissaris ervan mag afzien om zich officieel tot het bestuursorgaan te richten en een waarschuwingsprocedure in te stellen wanneer hij vaststelt dat het bestuursorgaan reeds heeft beraadslaagd over de maatregelen die moeten worden genomen. Dit veronderstelt dat de commissaris op de hoogte is van de

---

⁷⁵ Wat de bestuurders, zaakvoerders, commissarissen en vereffenaars betreft die hun woonplaats in het buitenland hebben, moet er evenwel op gewezen worden dat artikel 57 van het Wetboek van vennootschappen bepaalt dat deze geacht worden voor de gehele duur van hun taak woonplaats te kiezen in de zetel van de vennootschap waar hun alle dagvaardingen en kennisgevingen kunnen worden gedaan betreffende de zaken van de vennootschap en de verantwoordelijkheid voor hun bestuur en hun toezicht.

genomen beslissingen en dat er geen redenen zijn om te denken dat de getroffen maatregelen niet de mogelijkheid zullen bieden om de continuïteit gedurende een redelijke termijn te vrijwaren.

18.4.<em>De commissaris die de noodzakelijke opmerkingen heeft geformuleerd, dient zich te bekommeren om het gevolg dat eraan gegeven wordt door het bestuursorgaan. Reageert het bestuursorgaan niet of is de reactie ongepast, dan kan de commissaris zijn opmerkingen meedelen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel (zie afdeling 7).

19. Wanneer een herstelplan uitgewerkt wordt volgens de hypothesen bedoeld in paragrafen 16 of 17 hierboven, dient de revisor er zo snel mogelijk kennis van te nemen om te beoordelen in welke mate de genomen opties van invloed kunnen zijn op:

- de organisatie van zijn controles;
- zijn beoordeling van de bedrijfscontinuïteit;
- de waarderingen in de jaarrekening die hem ter controle voorgelegd wordt.

19.1.<em>De revisor kan geraadpleegd worden door de leiding die een herstelplan uitwerkt. In dat geval moet hij opletten niet verder te gaan dan een technisch advies. Zo dient hij elk verwijt omtrent een gebrek aan onafhankelijkheid en een inmenging in de beheersbeslissingen te vermijden.

De principes van onafhankelijkheid (artikel 12, § 2 koninklijk besluit 10.01.94) verbieden de commissaris om de vennootschap te vertegenwoordigen voor de gerechtelijke of administratieve overheden (bijvoorbeeld het onderhandelen van steun). Hetzelfde geldt voor wat de overdracht van de vennootschap of de onderhandeling over een bankkrediet betreft. Hij mag daarentegen wel de leiding vergezellen om op verzoek van de onderhandelingspartners de betrouwbaarheid van de financiële gegevens, die de aanvraag ondersteunen, te bevestigen.

19.2.<em>De revisor dient er op te letten dat het bestuursorgaan geen maatregelen treft die aanvechtbaar zijn ten aanzien van de wet of de boekhoudnormen en die bedoeld zijn om de reële situatie van de vennootschap te verdoezelen, in plaats van doeltreffende en fundamentele herstelmaatregelen.

Wanneer hij dergelijke feiten vaststelt, deelt de revisor deze inlichtingen mee aan het bestuursorgaan van de vennootschap.

19.3.<em>De revisor die een inbreuk op de wetsbepalingen vaststelt, met name met de bedoeling om ten onrechte ofwel bepaalde schuldeisers, ofwel bepaalde aandeelhouders te bevoordelen, dient deze inbreuk aan het bestuursorgaan en, indien nodig, aan de algemene vergadering bekend te maken. Deze aangifte kan, naargelang het geval, gebaseerd worden op artikel 138 W. Venn. (zie afdeling 7) en/ of op de principes beschreven in de controleaanbeveling van 5 juni 1998 inzake fraude en

onwettige handelingen.

20.<em>Wanneer de commissaris door de dienst handelonderzoeken ondervraagd wordt, dient hij zich aan het beroepsgeheim te houden, tenzij wanneer hij een verslag aan de rechtbank heeft overgemaakt krachtens artikel 138 W. Venn. (zie afdeling 7 hierna). Hij mag de vragen die hem gesteld worden enkel in aanwezigheid van de leiding en op hun uitdrukkelijk verzoek beantwoorden.

21.<em>Indien het bestuursorgaan van de vennootschap overweegt om de herstructurering in het kader van een gerechtelijk akkoord door te voeren, is het aangewezen dat de commissaris het bestuursorgaan van de vennootschap eraan herinnert dat:

- de voorstellen voor het akkoord moeten goedgekeurd worden door het bevoegde orgaan van de vennootschap;
- informatie aan de ondernemingsraad moet gegeven worden vooraleer het verzoek neer te leggen.

In het kader van de akkoordprocedure heeft de rechtbank het recht om de commissaris rechtstreeks te horen vooraleer over de toekenning van de voorlopige opschorting te beslissen. In dat geval mag de commissaris op de gestelde vragen antwoorden en aan de rechtbank zijn oordeel geven over de aannemelijkheid van de maatregelen bepaald in het herstelplan, zoals voorzien in de wet betreffende het gerechtelijk akkoord, en over de waarschijnlijkheid van een herstel van de continuïteit binnen een redelijke termijn.

22.<em>In bepaalde sectoren met een prudentiële controle (kredietinstellingen, investeringsondernemingen, verzekeringsmaatschappijen, voorzieningsinstellingen, enz.) of met gelijkaardige controles van de overheid (gezondheidsinstellingen, enz.), dient de revisor met de specifieke reglementeringen rekening te houden.

Afdeling 5: Beoordeling van het continuïteitsprincipe aan het einde van het boekjaar en aanvullende controlewerkzaamheden

23.<em>Bij de voorbereiding van zijn eindejaarswerkzaamheden, dient de commissaris de geschiktheid na te gaan van de waarderingsregels die het bestuursorgaan van de vennootschap hanteert en dit ten aanzien van artikel 28 (§ 1 m.b.t. de continuïteit en § 2 m.b.t. de discontinuïteit) van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen. Daartoe moet hij onderzoeken in welke mate de leiding rekening heeft gehouden met alle relevante informatie omtrent de evolutie van de vennootschap binnen een redelijke termijn, dat wil zeggen minstens de periode van twaalf maand vermeld in paragraaf 5 hierboven.

24. Wanneer bepaalde gebeurtenissen, omstandigheden of tendensen werden vastgesteld die kunnen wijzen op het bestaan van een aanzienlijke twijfel omtrent de mogelijkheid van de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten, moet de

revisor het betekenisvolle karakter van deze onzekerheid beoordelen door de nodige auditprocedures uit te voeren, met inbegrip van het onderzoek van het herstelplan opgesteld door de leiding en van andere compenserende factoren.

Deze aanvullende procedures op het normale auditprogramma zullen worden uitgevoerd wanneer de risico's op een breuk in de continuïteit vastgesteld worden tijdens de voorbereidingsfase van de controlewerkzaamheden, maar ook wanneer deze tijdens de uitvoering van de werkzaamheden of zelfs na de datum van afsluiting van het boekjaar duidelijk worden.

25. Als relevante procedures om de hypothese van de bedrijfscontinuïteit te beoordelen, kan de revisor:

- de nood aan liquiditeiten, de verhoopde resultaten en de andere, hiermee verbonden vooruitzichten analyseren en bespreken met de leiding;
- de geplande herstelmaatregelen met de leiding beoordelen om te bepalen of deze uitvoerbaar zijn en of de resultaten de situatie kunnen verbeteren;
- de meest recente beschikbare tussentijdse boekhoudstaat analyseren en bespreken met de leiding;
- de voorwaarden en verplichtingen van de leningen nagaan om eventuele inbreuken op de bepalingen van deze contracten op te sporen;
- zich vergewissen van het bestaan, de wettelijkheid en het dwingende karakter van een verbintenis van de verbonden partijen of andere derden om hun financiële steun te handhaven, alsook hun vermogen om deze verbintenis na te komen;
- met de juridische raadgevers het bestaan van hangende geschillen nagaan, alsook het redelijk karakter van de beoordeling van de leiding ter zake;
- kennis nemen van de notulen van de algemene vergaderingen van de aandeelhouders, van het bestuursorgaan, van de ondernemingsraad en van de belangrijke comités.

26. Wanneer de thesaurievooruitzichten een belangrijk element zijn voor de beoordeling van de geschiktheid van bepaalde maatregelen, moet de revisor nagaan:

- of de systemen van de vennootschap voldoende ontwikkeld zijn om betrouwbare informatie te leveren;
- of de onderliggende hypothesen aan de omstandigheden aangepast zijn.

Bovendien zal hij de prognosegegevens vergelijken met de werkelijke gegevens van de vroegere boekjaren en met de meest recente gegevens van het lopende boekjaar.

27. De revisor moet de leiding vragen of zij op de hoogte is van gebeurtenissen die zich kunnen voordoen en/of gevolgen kunnen hebben tijdens of kort na de periode van 12 maanden bedoeld in paragraaf 5 en die ernstige twijfels kunnen doen rijzen omtrent de mogelijkheid voor de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten.

28. De revisor heeft niet de verantwoordelijkheid om specifieke

controleprocedures uit te voeren die erop gericht zijn aanwijzingen te verkrijgen omtrent gebeurtenissen of omstandigheden die ernstige twijfels kunnen doen rijzen over de continuïteit van de vennootschap ná de periode van twaalf maanden vermeld in paragraaf 5. Toch dient de revisor aandachtig te blijven voor de mogelijkheid dat bepaalde gebeurtenissen zich kunnen voordoen en/of gevolgen kunnen hebben kort ná de bovenvermelde periode van twaalf maanden en dat deze desalniettemin de hypothese van de continuïteit van de vennootschap in twijfel kunnen trekken.

29.<em>Het bekomen van schriftelijke verklaringen van de leiding behoort tot de belangrijke aanvullende procedures (zie controleaanbeveling van 6 juni 1997 in verband met bevestigingen door de leiding – bijlage paragraaf B). De uitvoering van een herstelplan, dat bijvoorbeeld de overdracht van activa, het verkrijgen van nieuwe leningen of een herstructurering van de schuld, de vermindering of het uitstel van investeringen, een kapitaalverhoging, enz. behelst, hangt immers voornamelijk af van de bereidheid van de leiding of van de mogelijkheid om te onderhandelen met de aandeelhouders, geldschietters, enz.

30.<em>Wanneer de commissaris vaststelt dat één van de twee hypothesen, bedoeld in artikel 96, 6° W. Venn. (zie paragraaf 7 hierboven), zich voordoet of dreigt zich voor te doen, dient hij te oordelen of het gewenst is het bestuursorgaan eraan te herinneren dat deze informatie in het jaarverslag of in de toelichting moet opgenomen worden.

31.<em>Aan het einde van zijn aanvullende controlewerkzaamheden, beoordeelt de revisor het resultaat van zijn onderzoek om tot een besluit te kunnen komen omtrent het bestaan van een betekenisvolle onzekerheid. De onzekerheid is betekenisvol voor het getrouwe beeld indien het weglaten of het onjuist weergeven van de aard en de gevolgen van deze onzekerheid, de economische beslissingen die de gebruikers op basis van de jaarrekening nemen, kan beïnvloeden.

In het kader van de beoordeling, bedoeld in het voorgaand lid, dient de revisor na te gaan:

- of hij de hypothese van continuïteit kan aanvaarden, zoals weerhouden door het bestuursorgaan van de vennootschap bij het opstellen van de gecontroleerde jaarrekening;
- in welke mate de bestaande problemen die een betekenisvolle onzekerheid op het vlak van de bedrijfscontinuïteit tot gevolg hebben, adequaat beschreven werden in de toelichting bij de jaarrekening of in het jaarverslag.

Afdeling 6: Aspecten in verband met de verklaring over de (geconsolideerde) jaarrekening

32. Wanneer de revisor geconfronteerd wordt met een betekenisvol probleem op het vlak van de continuïteit van de vennootschapsactiviteiten, zal hij in het eerste gedeelte van zijn controleverslag de aandacht vestigen op deze onzekerheid.

De revisor dient ook het tweede deel van zijn verslag te wijzigen wanneer hij vindt dat het jaarverslag niet de nodige informatie bevat die door de wet vereist wordt, met name de verantwoording van de continuïteit van de activiteiten van de vennootschap wanneer dit noodzakelijk is. Zonder afbreuk te doen aan paragraaf 3.10.4. A.C.N., waarin gesteld wordt dat de bijkomende inlichtingen dienen gelimiteerd te zijn en geen onnodige uitweidingen mogen bevatten, kan hij bijkomende inlichtingen toevoegen indien hij dat onontbeerlijk acht ter informatie van de lezer.

Dezelfde principes zijn van toepassing op de jaarrekening en de geconsolideerde rekeningen wat de verklaring over deze documenten en het oordeel van de revisor omtrent het jaarverslag betreft.

Vijf afzonderlijke situaties worden hieronder onderzocht:

- Aannemelijke hypothese van bedrijfscontinuïteit, doch met een betekenisvolle onzekerheid (33);
- Hypothese van bedrijfscontinuïteit die de revisor als niet passend beschouwt (34);
- Hypothese van discontinuïteit die de leiding en de revisor als passend beschouwen (35);
- Akkoordprocedure (36);
- Vennootschap die failliet werd verklaard (37).

33. Aannemelijke hypothese van bedrijfscontinuïteit doch met een betekenisvolle onzekerheid

Wanneer de revisor oordeelt dat de hypothese van continuïteit, die voor het opstellen van de jaarrekening door het bestuursorgaan weerhouden werd, aannemelijk is maar er toch een betekenisvolle onzekerheid bestaat, dient hij zich ervan te vergewissen dat:

- de jaarrekening of het jaarverslag de onzekerheid vermelden met betrekking tot de mogelijkheid voor de vennootschap om haar activiteiten voort te zetten, alsook het risico dat eruit voortvloeit door het niet kunnen realiseren van activa tijdens het normale verloop van de activiteiten;
- de jaarrekening of het jaarverslag een adequate beschrijving bevatten van de voornaamste verklarende factoren van deze onzekerheid. Hij moet er zich ook van vergewissen dat het bestuursorgaan de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit verantwoordt.

Dit nazicht kan tot drie situaties leiden die een rechtstreekse invloed hebben op de verklaring:

- de informatie verstrekt door het bestuursorgaan is passend (33.1.);
- de informatie verstrekt door het bestuursorgaan is niet passend of onvoldoende (33.2.);
- een beperkte omvang van de controles (33.3.);

33.1. *Passende informatie*

Indien het bestuursorgaan de betekenisvolle onzekerheid omtrent de bedrijfscontinuïteit correct heeft beschreven in het jaarverslag of in de toelichting bij de jaarrekening, zal de revisor een verslag zonder voorbehoud omtrent dit punt afgeven. Hij dient zijn oordeel echter aan te vullen met een toelichtende paragraaf waarin hij de aandacht vestigt op het bestaan van een risico op het vlak van de continuïteit. De toelichtende paragraaf moet altijd verwijzen naar het document (toelichting bij de jaarrekening of het jaarverslag) waarin het bestuursorgaan deze situatie van onzekerheid heeft uiteengezet.

De toelichtende paragraaf moet opgenomen worden in het eerste deel van het verslag, na de verklaring; dit kan in de volgende bewoording geschieden:

“Ondanks beduidende verliezen die de financiële toestand van de vennootschap beïnvloeden, is de jaarrekening opgesteld in de veronderstelling van de voortzetting van de activiteiten van de vennootschap [eventueel: toevoeging van aanvullende opmerkingen]. Zonder afbreuk te doen aan het oordeel zonder (of, in voorkomend geval, met) voorbehoud, zoals hierboven vermeld, vestigen wij uw aandacht op het jaarverslag (of op de toelichting bij de jaarrekening) waarin het bestuursorgaan het bestaan vermeldt van een betekenisvol risico voor de continuïteit van de ondernemingsactiviteiten en de toepassing van de passende waarderingsregels vanuit de veronderstelling van de voortzetting van de activiteiten verantwoordt. [eventueel: toevoeging van aanvullende opmerkingen]. De jaarrekening is opgesteld volgens het continuïteitsprincipe; er werd geen enkele aanpassing aangebracht aan de waardering of classificatie van bepaalde rubrieken van de balans die noodzakelijk zou kunnen blijken wanneer de vennootschap niet meer in staat zou zijn om haar activiteiten verder te zetten. “

33.2. *Niet-passende of onvoldoende informatie*

Wanneer het bestuursorgaan niet-passende informatie geeft in de toelichting bij de jaarrekening of in het jaarverslag, zal de revisor een verklaring met voorbehoud afgeven. In zijn verslag dient de revisor uitdrukkelijk aan te geven dat de vennootschap met een betekenisvolle onzekerheid geconfronteerd wordt die een grote twijfel doet rijzen omtrent de mogelijkheid voor de vennootschap om haar activiteiten verder te zetten en dat de noodzakelijke inlichtingen hieromtrent niet gegeven werden

door het bestuursorgaan. Dit voorbehoud zal eveneens een invloed hebben op het tweede deel van het controleverslag.

De verklaring met voorbehoud kan in de volgende bewoording geschieden:

“De vennootschap heeft in de loop van het boekjaar verliezen geleden en haar nettoactief is ingevolge deze verliezen gedaald tot een bedrag van..... euro [toevoeging van bijkomende uitleg]. Deze situatie veroorzaakt een grote onzekerheid omtrent de voortzetting van de activiteiten van de vennootschap. Het bestuursorgaan heeft evenwel geen enkele inlichting gegeven omtrent zijn initiatieven met het oog op het herstel van de financiële toestand van de vennootschap, noch in de toelichting bij de jaarrekening, noch in het jaarverslag.

Wij zijn van oordeel dat, onder voorbehoud van het ontbreken van de gegevens betreffende de continuïteit van de vennootschap vermeld in de voorgaande paragraaf en rekening houdend met de toepasselijke wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften, de jaarrekening afgesloten op... een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap en dat een passende verantwoording wordt gegeven in de toelichting. “

In functie van de besluiten van zijn controle omtrent andere elementen en van de ernst van de niet-passende of ontbrekende informatie in de toelichting bij de jaarrekening of in het jaarverslag en krachtens paragraaf 3.7.4. van de algemene controle-normen, zal de revisor oordelen of het meer gepast is om een afkeurende verklaring af te geven indien door het voorbehoud zijn verklaring van elke draagwijdte wordt ontdaan.

33.3. *Beperking van de omvang van de controles*

In bepaalde extreme en vandaar uitzonderlijke gevallen, kan de revisor oordelen dat de toevoeging van een toelichtende paragraaf niet volstaat en er de voorkeur aan geven een onthoudende verklaring af te geven. Dit is het geval wanneer de vennootschap met meerdere onzekerheden geconfronteerd wordt die de jaarrekening op een duidelijke manier beïnvloeden vanuit het standpunt van de bedrijfscontinuïteit. De onthoudende verklaring is enkel verantwoord wanneer de revisor in de onmogelijkheid verkeert om de gegevens te verzamelen die noodzakelijk zijn voor het geven van zijn oordeel. Dit kan het geval zijn wanneer het onmogelijk is om redelijke zekerheid te verkrijgen over de aannemelijke aard van de geplande herstelmaatregelen. Gezien deze vorm van verklaring elke aanwijzing omtrent de geloofwaardigheid van de jaarrekening in zijn geheel wegneemt, dient de revisor nauwkeurig en duidelijk de feiten te beschrijven die hem ertoe brengen een onthoudende verklaring over de jaarrekening te geven.

Zonder afbreuk te doen aan de aanpassing van de andere elementen van het verslag,⁷⁶ kan de onthoudende verklaring over de jaarrekening als volgt geformuleerd

---

⁷⁶ Wanneer de revisor niet in de mogelijkheid verkeerde om het noodzakelijk geachte

worden:

“Zoals vermeld in het jaarverslag (in de toelichting...), [beschrijving van de fundamentele onzekerheid]. Dergelijke problemen veroorzaken een fundamentele onzekerheid omtrent de relevantie van de jaarrekening en de bedrijfscontinuïteit van de vennootschap.

Rekening houdend met de aanzienlijke onzekerheid, zoals in voorgaande paragraaf omschreven, en met het zeer aleatoir karakter van de geplande herstelmaatregelen, kunnen wij geen oordeel geven omtrent het feit of de jaarrekening afgesloten op..... al dan niet een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap”.

34. Hypothese van bedrijfscontinuïteit die de revisor als niet-passend beschouwt

34.1.<em>Wanneer de revisor na aanvullende controlewerkzaamheden tot het besluit komt dat de hypothese van continuïteit die voor het opstellen van de jaarrekening door het bestuursorgaan weerhouden werd, niet-passend is, zal hij een afkeurende verklaring afgeven.

Ingeval van een meningsverschil omtrent de hypothese van continuïteit die door het bestuursorgaan weerhouden is, mag de informatie gegeven in het jaarverslag of in de toelichting bij de jaarrekening op geen enkele wijze een compensatie vormen voor het gebruik van ongepaste waarderingsregels. Wanneer de revisor de overtuiging toegedaan is dat de discontinuïteit (als gevolg van een staking van betaling of een andere reden) onvermijdelijk is op korte termijn, zal hij een afkeurende verklaring over de jaarrekening afleveren.

34.2.<em>Wanneer de revisor het oneens is met de hypothese van continuïteit die door het bestuursorgaan weerhouden is, zal hij een afkeurende verklaring afgeven waarin hij uitdrukkelijk deze onenigheid vermeldt. Zonder afbreuk te doen aan de aanpassing van andere elementen in het controleverslag⁷⁷, kan de afkeurende verklaring als volgt worden geformuleerd:

---

nazicht uit te voeren, worden volgende elementen van het verslag hierdoor beïnvloed:

- a) de paragraaf waarin hij zijn werkzaamheden beschrijft; hij kan onmogelijk besluiten dat deze een redelijke basis vormen voor het uitbrengen van een oordeel;
- b) de verklaring omtrent het jaarverslag, vermits er, per hypothese, een grote onzekerheid bestaat over de geplande herstelmaatregelen;
- c) de onthouding tenslotte inzake het getrouw beeld maakt een besluit omtrent de naleving van de boekhoudwet onmogelijk.

⁷⁷ Volgende elementen van het verslag worden hierdoor beïnvloed:

- a) de verklaring omtrent het jaarverslag, vermits er, per hypothese, een grote onzekerheid bestaat over de geplande herstelmaatregelen;
- b) de afkeurende verklaring inzake het getrouw beeld maakt een besluit omtrent de naleving van de boekhoudwet onmogelijk.

“De vennootschap heeft aanzienlijke verliezen geleden die haar financiële toestand ernstig verslechteren [toevoeging van aanvullende uitleg]. Nochtans is de jaarrekening niet aangepast, hetgeen noodzakelijk is in een dergelijke situatie, in het bijzonder... [uitleg gebaseerd op artikel 28 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001].

De vennootschap heeft aanzienlijke verliezen geleden die haar financiële toestand ernstig verslechteren [toevoeging van aanvullende uitleg]. Het bestuursorgaan geeft geen enkele commentaar hieromtrent, noch in de toelichting bij de jaarrekening, noch in het jaarverslag. Overigens is de jaarrekening niet aangepast, hetgeen noodzakelijk zou zijn indien de vennootschap niet in staat is om haar activiteiten verder te zetten.

Wij zijn van oordeel dat, rekening houdend met de financiële toestand van de vennootschap, zoals in voorgaande paragraaf beschreven en met de toepasselijke wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften, de jaarrekening, afgesloten op... en opgesteld vanuit de veronderstelling van de bedrijfscontinuïteit, geen getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap en dat geen passende verantwoording wordt gegeven in de toelichting.”

35. *Hypothese van discontinuïteit die de leiding en de revisor als passend beschouwen*

Wanneer de leiding oordeelt dat bij het opstellen van de jaarrekening moet uitgegaan worden van de veronderstelling dat de activiteiten niet zullen verder gezet worden, moet zij de waarderingen overeenkomstig artikel 28, § 2 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 wijzigen. Indien de revisor van oordeel is dat de aangebrachte wijzigingen overeenstemmen met de boekhoudnormen en op voorwaarde dat het bestuursorgaan voldoende inlichtingen verstrekt, zal hij in zijn verslag verklaren dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap, rekening houdend met de wijziging van de waarderingsregels. De commissaris kan het bovendien nuttig achten om in het tweede deel van zijn verslag een bijkomende paragraaf met informatie hieromtrent toe te voegen.

Indien hij daarentegen van oordeel is dat het bestuursorgaan van de vennootschap niet de nodige conclusies heeft getrokken uit de toestand van discontinuïteit bij het opstellen van de jaarrekening, zal hij zijn controleverslag aanpassen met naleving van de algemene controlenormen.

36. Akkoordprocedure

Zolang de vennootschap niet failliet verklaard wordt, gaat de revisor verder met zijn opdracht als commissaris en dient hij dus de jaarrekening te attesteren die hem voorgelegd wordt.

Voor de ondertekening van zijn verslag zal de commissaris contact hebben met de commissaris inzake opschorting, teneinde de evolutie van de financiële toestand van de vennootschap beter te kunnen beoordelen.

Elke verklaring over de jaarrekening voor een periode waarin de akkoordprocedure hangende is of elke verklaring afgegeven op een datum waarop de procedure lopend is, dient aan de situatie van de vennootschap aangepast te worden.

36.1. *Verzoek tot gerechtelijk akkoord*

Gezien het risico inherent aan deze situatie, dient de revisor in de mate van het mogelijke te vermijden een verklaring af te geven over de jaarrekening tijdens de periode van het verzoek tot het gerechtelijk akkoord, die maximaal 15 dagen bedraagt.

Wanneer de revisor de jaarrekening tijdens de periode van het verzoek tot akkoord dient te attesteren, zal hij de gegrondheid van de hypothese van de continuïteit beoordelen door de waarschijnlijkheid van het verkrijgen van een gerechtelijk akkoord in te schatten.

36.2. *De toekenning van voorlopige opschorting – Observatieperiode*

De voorlopige opschorting is een observatieperiode die de vennootschap de mogelijkheid moet bieden om de inventaris van de moeilijkheden op te maken en een herstelplan uit te werken.

De revisor die de jaarrekening tijdens de observatieperiode dient te attesteren, zal de gegrondheid van de hypothese van de continuïteit beoordelen door met name de waarschijnlijkheid in te schatten dat het herstelplan dat uitgewerkt wordt, door de verschillende betrokken partijen aangenomen wordt en door van de veronderstelling uit te gaan dat er een definitieve opschorting zal toegestaan worden.

Wanneer het herstelplan een overdracht van de vennootschap of een gedeelte ervan vooropstelt, zal de revisor de waarschijnlijkheid van deze hypothese beoordelen en, naargelang de beslissing reeds genomen werd of niet, de gepastheid nagaan van de waardering van bepaalde bedrijfstakken of vestigingen overeenkomstig de waarderingsregels bepaald in artikel 28, § 2 van het koninklijk besluit van 30 januari 2001.

Gezien de kenmerken van de procedure voor een gerechtelijk akkoord en de veelvuldige onzekerheden die uit de opstelling en goedkeuring van het herstelplan

voortvloeien, zal een onthoudende verklaring (zie § 33.3. hierboven) normaal gezien het meest aangewezen zijn wanneer de revisor een verslag moet opmaken tijdens de observatieperiode.

36.3. *Het verkrijgen van een definitieve opschorting*

In de mate dat de schuldeisers het voorgestelde herstelplan aanvaarden aan het einde van de observatieperiode, verkrijgt de vennootschap een definitieve opschorting.

De revisor die de jaarrekening tijdens de periode van definitieve opschorting dient te attesteren, zal de gegrondheid van de hypothese van continuïteit beoordelen door met name de overeenstemming tussen de bepalingen van het herstelplan en de daadwerkelijke uitvoering van de voorziene modaliteiten na te gaan. Daartoe zal hij de commissaris inzake opschorting om schriftelijke verklaringen verzoeken.

De commissaris inzake opschorting is belast met het toezicht op en de controle over de uitvoering van het herstelplan en de akkoordprocedure. Het verslag aan de rechtbank over de uitvoering van het plan en van het akkoord valt onder de verantwoordelijkheid van de commissaris inzake opschorting. De revisor dient deze wettelijke verdeling van de bevoegdheden te respecteren. Het is raadzaam zich op het oordeel van de commissaris inzake opschorting te baseren.

In het uitzonderlijke geval waar de revisor redenen heeft om dit oordeel in twijfel te trekken, dient hij contact op te nemen met de commissaris inzake opschorting om de gegrondheid van het meningsverschil na te gaan. Desgevallend kan er een speciaal verslag aan de rechtbank van koophandel die voor de opvolging van het akkoord bevoegd is, overgemaakt worden.

Het verslag over de jaarrekening dient noodzakelijkerwijze een aangepast verslag te zijn (hierboven paragrafen 33 en 34). Dit moet op zijn minst een toelichtende paragraaf bevatten die als volgt kan geformuleerd worden: “*Wij wensen de aandacht te vestigen op het feit dat de vennootschap een procedure van gerechtelijk akkoord volgt die zich in het stadium van de definitieve opschorting bevindt*”.

37. *Vennootschap die failliet werd verklaard*

37.1. *Het faillissement van een vennootschap kan uitgesproken worden op bekentenis van de handelaar, of op dagvaarding vanwege één of meerdere schuldeisers, vanwege de procureur des Konings, vanwege de voorlopig bewindvoerder of vanwege de curator van de hoofdprocedure.*

De wet betreffende het gerechtelijk akkoord biedt ook de mogelijkheid op het uitspreken van een faillissement van ambtswege, voor zover de voorlopige opschorting van betaling niet vernieuwd wordt, de vennootschap tijdens de observatieperiode niet meer aan de voorwaarden van het akkoord voldoet, de

definitieve opschorting van betaling niet toegekend wordt of wanneer tijdens de periode van de definitieve opschorting duidelijk blijkt dat de vennootschap niet in staat is om het herstelplan uit te voeren en er geen middelen meer zijn om deze te redden.

37.2.<em>In principe is de taak van de commissaris ten einde van zodra de vennootschap failliet verklaard wordt⁷⁸. Bij wijze van voorzichtigheid zal de revisor dit schriftelijk aan de curator bevestigen en, indien deze laatste een andere mening blijkt toegedaan te zijn, ontslag nemen om wettige redenen.

Afdeling 7: Andere beschouwingen met betrekking tot de naleving van het vennootschapsrecht

38.<em>De commissaris verklaart in het tweede deel van zijn verslag in welke mate het jaarverslag, naar zijn oordeel, de door de wet vereiste inlichtingen bevat. Zoals hierboven vermeld in paragraaf 7.1., stelt artikel 96, 6° van het Wetboek van vennootschappen dat het jaarverslag ingeval uit de balans een overgedragen verlies blijkt, of uit de resultatenrekening gedurende twee opeenvolgende boekjaren een verlies van het boekjaar blijkt, een verantwoording van de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit” bevat.

38.1.<em>Indien het jaarverslag niet de vereiste verantwoording bevat, moeten er bezwaren geformuleerd worden in overeenstemming met paragraaf 3.9. van de algemene controlenormen. De overeenstemmende paragraaf in het tweede deel van het verslag kan als volgt worden geformuleerd:

“Het jaarverslag stemt overeen met de jaarrekening; het bevat de door de wet vereiste inlichtingen, behoudens de verantwoording van de continuïteit van de ondernemingsactiviteiten. Aangezien uit de jaarrekening een overgedragen verlies blijkt, zijn de bestuurders ertoe gehouden om een verantwoording te geven voor de mogelijkheid van de vennootschap om de bedrijvigheid verder te zetten; deze verantwoording ontbreekt.”

Indien de commissaris een voorbehoud hieromtrent in het eerste deel van zijn verslag heeft opgenomen, volstaat het om de lezer hiernaar te verwijzen.

38.2.<em>Indien het jaarverslag een niet-passende verantwoording geeft, moeten eveneens de nodige opmerkingen worden geformuleerd (zie paragraaf 4 van de aanbeveling van 6 oktober 1989 inzake het jaarverslag).

De overeenstemmende paragraaf van het verslag kan als volgt geformuleerd worden: *“Het jaarverslag bevat de door de wet vereiste inlichtingen en stemt overeen*

---

⁷⁸ Zoals blijkt uit het advies van de Juridische Commissie opgenomen in het *IBR-Jaarverslag*, 1999, is een minderheid binnen de rechtsleer een andere mening toegedaan. Dit maakt dat de hierboven aanbevolen voorzichtigheidsoplossing verantwoord is.

met de jaarrekening; wij uiten evenwel bezwaren omtrent de argumenten die worden ingeroepen om de toepassing van de waarderingsregels in de veronderstelling van continuïteit te verantwoorden.” (in dat geval, de bezwaren preciseren).

Indien de commissaris een voorbehoud hieromtrent in het eerste deel van zijn verslag heeft opgenomen, volstaat het om de lezer hiernaar te verwijzen.

39.<em>Indien geen algemene vergadering werd bijeengeroepen, met naleving van artikel 633 W. Venn. (en equivalenten voor de andere rechtsvormen), zal de commissaris hiervan melding maken in het tweede deel van zijn verslag in toepassing van paragraaf 3.14. van de algemene controlenormen. In principe zal hij op dezelfde wijze handelen wanneer de vergadering heeft beslist om de activiteiten verder te zetten, terwijl het bestuursorgaan haar geen enkel herstelmaatregelen heeft voorgelegd in zijn bijzonder verslag.

39.1.<em>De bepaling van artikel 633 W. Venn. (en gelijkwaardig voor de andere rechtsvormen) is onafhankelijk van de appreciatie van de continuïteit in het kader van de verklaring van de jaarrekeningen.

De beslissing die de algemene vergadering in de toekomst zal moeten nemen ter gelegenheid van de beraadslaging over de voortzetting van de activiteiten, zou evenwel kunnen worden beschouwd als een onzekerheid die een invloed heeft op de verklaring van de jaarrekeningen (cf. supra 31.)

39.2.<em>Wanneer de commissaris een voorbehoud heeft geformuleerd dat becijferd is, zal de berekening van het verlies van het maatschappelijk kapitaal, voor wat het tweede deel van zijn verslag betreft, rekening houden met dit voorbehoud.

39.3.<em>De wettelijke procedure dient opnieuw te gebeuren wanneer de situatie een wijziging ondergaat door een verslechtering van de situatie (verlies van drie vierden van het kapitaal). Tevens dient de wettelijke procedure opnieuw te gebeuren indien ingevolge een vastgesteld verlies de vennootschap opnieuw een drempel overschrijdt.

De commissaris zal oordelen of het gepast is in het tweede deel van zijn verslag te verwijzen naar de door de algemene vergadering genomen beslissing tot verderzetting van de activiteit (artikel 633 W. Venn. of de equivalente bepalingen voor de andere juridische vennootschapsvormen).

39.4.<em>Wanneer het nettoactief van de vennootschap is gedaald tot beneden het wettelijk minimumkapitaal, kan de vennootschap door een gerechtelijke beslissing ontbonden worden op verzoek van iedere belanghebbende (artikel 634 W. Venn. en equivalenten voor de andere rechtsvormen). Dit risico op ontbinding vereist geen enkele specifieke beraadslaging van de maatschappelijke organen. Het gaat evenwel om een risicovolle situatie en het is aangewezen dat de commissaris het in het tweede deel van zijn verslag uitdrukkelijk vermeldt.

40. De commissaris die ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststelt die de continuïteit van de onderneming in het gedrang kunnen brengen, moet het bestuursorgaan hiervan schriftelijk en op een omstandige wijze op de hoogte brengen (artikel 138, 1ste lid W. Venn.).

De informatie dient aan de vennootschap en aan elke bestuurder afzonderlijk gericht te worden. De aandacht zal gevestigd worden op de wettelijke bepaling die de informatie verantwoordt, op de vastgestelde gewichtige en overeenstemmende feiten en op de wettelijke verplichting om hieromtrent te beraadslagen binnen een termijn van één maand (zie hierboven, afdeling 4).

De commissaris kan afzien van deze melding wanneer hij vaststelt dat het bestuursorgaan reeds heeft beraadslaagd over de maatregelen die moeten worden genomen (artikel 138, 3de lid W. Venn.).

40.1.<em>Het bestuursorgaan moet beraadslagen over de maatregelen die moeten genomen worden om de continuïteit van de onderneming gedurende een redelijke termijn te vrijwaren. Er moet een vergadering zijn binnen een maximum termijn van één maand, te rekenen vanaf de kennisgeving door de commissaris.

40.2.<em>Indien bij het verstrijken van de termijn van één maand na de kennisgeving van de informatie, de commissaris niet werd ingelicht over de beraadslaging door het bestuursorgaan inzake de genomen maatregelen of de in het vooruitzicht gestelde maatregelen om de continuïteit gedurende een redelijke termijn te vrijwaren, kan de commissaris zijn vaststellingen medelen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel (artikel 138, 4de lid W. Venn.).

De commissaris zou eveneens kunnen oordelen dat de reactie van het bestuursorgaan passend is, maar dat de complexiteit van de toestand niet toelaat om binnen de korte wettelijke termijn een geschikt plan uit te werken. Hij kan hiermee rekening houden vooraleer een mededeling te doen van deze inlichtingen aan de rechtbank van koophandel.

Er moet evenwel een zekere gestrengheid aan de dag gelegd worden met betrekking tot de daadwerkelijke beraadslaging van het bestuursorgaan. Er moet aan herinnerd worden dat het bestuursorgaan inderdaad het wettelijk verantwoordelijk orgaan is en dat hij deze verantwoordelijkheid niet mag doorschuiven naar bijvoorbeeld het directiecomité of de afgevaardigden voor het dagelijks bestuur.

De commissaris zou kunnen afzien van de melding indien de algemene vergadering is bijeengeroepen met het oog op de ontbinding van de vennootschap.

Het is aangewezen om een mededeling te doen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel, wanneer het bestuursorgaan niet heeft beraadslaagd en wanneer de leiding van de vennootschap passief blijft, niettegenstaande de formele mededeling van de vaststellingen van de commissaris; het is aangewezen om aan de voorzitter van

de rechtbank van koophandel hetzelfde verslag te overhandigen als hetgeen aan de bestuurders of zaakvoerders is overgemaakt.

40.3.<em>Indien de beraadslaging van het bestuursorgaan betrekking heeft op maatregelen die, volgens de commissaris, de continuïteit van de onderneming gedurende een redelijke termijn niet kunnen vrijwaren, zal hij eveneens zijn vaststellingen aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel meedelen.

Wanneer het bestuursorgaan daadwerkelijk heeft beraadslaagd, maar de aangenomen maatregelen blijken ontoereikend, is het nog aan de commissaris om te oordelen of het nodig is een mededeling te doen aan de voorzitter van de rechtbank in functie van de omstandigheden. In voorkomend geval zal hij onderzoeken in welke mate hij zijn vroegere opmerkingen aan het bestuursorgaan moet wijzigen alvorens een eventuele kennisgeving aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel.

40.4.<em>De mededeling aan de voorzitter van de rechtbank dient schriftelijk te gebeuren. De mededeling kan enkel betrekking hebben op feiten die voorafgaandelijk ter kennis zijn gebracht van de bestuurders met de naleving van de bovenvermelde procedure.

40.5.<em>Wanneer een mededeling is gedaan aan de voorzitter van de rechtbank van koophandel in overeenstemming met de wet, zal de commissaris dit feit mededelen aan het bestuursorgaan van de vennootschap.